NAŠE ŘEČ

ROČNÍK VI. ČÍSLO 2.

JOSEF JANKO:

NĚKOLIK VÝKLADŮ ČESKÝCH SLOV.

Slovo *labužník*, o němž i s příslušenstvím jednáno V, 252, zasluhuje opětovné úvahy proto, že patří k slovům, u nichž dva výklady zdánlivě stejně oprávněné, ano vábné, zápasí spolu o uznání, takže konec konců je třeba změřiti jejich větší nebo menší pravděpodobnost a podle toho rozsouditi spor.

Uvedu na prvém místě výklad z franc. *la bouche* »ústa atd.«, jenž nebyl r. 1918 prosloven po prvé, nýbrž čte se již dávno v Rankově příručním slovníku česko-německém. Rank ovšem neuvádí doby, do které by kladl přejetí slova; že by to nemohlo býti 18. století, jest nade vši pochybu jisto, protože sloveso *labužiti*, jak již minule podotčeno, zná Hus už v roce 1412. A slovo to žilo plně dále, ano Příbram (Knížky o zarmouceních, Rozbor II, 53, z r. 1430) poskytuje nám brzo po Husovi toto vítané místo: hřích pro *labuženie nebo pochotné okušovánie a líbezné v tom jedenie kochánie* (srv. dosavadní záznamy tohoto a ostatních mnou uváděných starých míst u Flajšhanse v Českých příslovích I, 1, sl. 731). Podle toho také výrok Husův, že »vóle nynie *labuží neustavičně v stvoření*, kteréž nemóž vóle nasytiti«, nemůže znamenati nic jiného, než že žádost lidská neustále mlsá a si pochutnává na věcech stvořených, pozemských, což jí arciť neuspokojuje. Neruda užil místo toho odvozeniny od příd. *labužný*, totiž *labužněti:* Duše jejich labužní v říši snů (Kott 7, 1311a). Avšak první doložený jmenný tvar je podst. *labužka* u Hrubého z Jelení (1513), rovněž již minule uvedené, které se klade na roveň »lahůdkám a chutným věcem«.

Kdy by se byla výpůjčka z franštiny udála a byla-li tehdy vůbec možná? Dnešní slovo *bouche*, pocházící z obecně latinského *bucca* »líce, ústa«, znělo již od 13. století *boche, bouche*, t. j. *boš* se silně zavřeným, k *u* se blížícím *o* a jednoduchým, dřívější

předrážky *t*-ové zbaveným *š* (m. dřívějšího *č*). Po té stránce by tedy nebylo závady, vždyť staří Slované pojímali *ô* zrovna tak silně zavřené v slovích starogermánských, na př. gotských, též jako pravé *u*, jak dosvědčuje stsl. *buky* z germ. **bôk-*. Jiná jest arciť otázka, zdali bylo v příslušné době, za kterou budeme pokládati nejlépe 14. století, a hlavně dobu Lucemburků, spojení členu *la* s podstatným *bo(u)che* tak běžné a časté, aby ve vnímajících je Češích vzbudilo dojem jediného slova, vtírajícího se jim vždy znovu. I k tomu lze odpověděti celkem kladně, neboť slovo *bouche*, jež neznačí toliko »ústa« a pak »jazyk«, nýbrž i »chuť«, dále »jedlíka« (*fine bouche* »labužník«) a konečně »královskou, knížecí neb vůbec dvorskou tabuli«, jest a bylo zajisté též v obcovací řeči staré obvyklé v rozličných úslovích a pořekadlech: vzpomeňme jen citovaného už minule *c'est pour la bouche* »to je něco pro jazyk, na zub« nebo ustáleného rčení *vin de la bouche* »víno pro knížecí tabuli« atp. **Labuš*, **labuška* podobají se zevním tvarem jiným takovým srostlinám, jako jsou *labet(a)*, *labetka* z fr. *la bête* »vl. zvíře, ale zde ztracená hra bez vzatku (»štychu«), srv. něm. *labét sein*«, anebo neobvyklé dnes *láže* »ažio« z it. *l'aggio* a pod., bylo by se tedy stalo základem dalších útvarů příbuzných, zejména slovesa *labužiti* a přídavného *labužný;* ovšem místo očekávaného **labušiti* bylo by zde — jako tak často právě v cizích slovích — ve znělém okolí nastoupilo slovo se *ž*, totéž, jež máme u Husa.

Že ani tato odchylka by nemohla býti s to, aby zviklala naši víru v původ francouzský, toho důkazem je jiné, nespisovné a novější sloveso české, jež jsem uvedl v nadpise a které se zpravidla vyvozuje výhradně z franc. *débaucher* »uvrci někoho v hýření, sváděti ho«, *se débaucher* »oddati se hýření« (srv. Kott 6, 18a). Pak by naše *debužírovat* »hýřiti« zrcadlilo francouzské zavřené *o* i zde slovanským *u* a kromě toho by se bylo původní *š* proměnilo, právě v lidové mluvě, v znělé *ž*. Avšak vedle české výpůjčky je také vypůjčenina německá, nepochybně starší, která v útvaru *debouchieren* zachovává š, měnící se však v obecné mluvě rovněž v *ž;* co se pak týče kmenové samohlásky, spatřuji v ní výsledek změtení dvou sloves původem rozdílných, ale významem snadno se sdružujících: slovesa *débaucher*, vzniklého snad z **de-ex-balcare* »vylákati (tovaryše) z dílny, svésti jej«, a slovesa *déboucher*, odvozeného od známého nám již podst. *bouche*, tentokrát však ve významu přeneseném »ústí, otvor, na př. láhve«, i značícího tedy »otevříti, odzátkovati láhev«. Sloveso právě vzpomenuté převzato ostatně jak do němčiny, tak do češtiny také ve znění původním a významu odborném: fr. *déboucher*, něm. *de-*

bouchieren, č. *debuširovati* znamená ve válečnictví »táhnouti, vyraziti z průsmyku do širého pole« (srv. Kott l. c. pod *debouchirovati).*

Zbývá již jen jedna námitka, pronesená v N. Ř. už onehdy, že si totiž jen »nesnadně dovedeme v dobách před Husem pomysliti přímý vliv franc. slov z nejdůvěrnějšího ovzduší na náš jazyk«. K tomu podotýkám, že podle všeho máme v staré češtině přece několik, ovšem velmi vzácných výpůjček přímo z francouzštiny, totiž bez prostřednictví horní němčiny. Poukazuji jen na stč. *facún*, doložené již u Štítného r. 1392 a pocházející ze starofranc. *faceon, faceun*, v němž bylo až do 13. století vyslovováno *c* místo pozdějího *s* (srv. novofr. *façon*). Význam byl zprvu »móda«, potom »podle módy upravené vlasy«, tak právě u Štítného »nepravé vlasy spletené v lelík a ovinuté«; srv. o tom všem Časopis pro mod. fil. VII, 78 násl. Na uvedeném místě soudil jsem, že slovo *facún* přešlo k nám jakožto módní výraz již před 13. stoletím; protože se však tatáž výpůjčka vyskýtá nejprve v střední nizozemštině, zníc tam rovněž *facún*, není věc nemožná, že se tolikéž v lucemburštině, nářečí to nizoněmeckém, tentýž útvar ozýval už před 13. stoletím — a pak mohlo stč. *facún* vniknouti k nám až za dob lucemburských. Není proto tak zhola nemožné, že i fr. spojení *la bo(u)che* přišlo za Lucemburků k nám, zvláště značilo-li mlsný jazýček Francouzů nebo vybranou francouzskou kuchyni královskou nebo jinou; avšak k opatrnosti tu nabádá jednak to, že nerozlučné spojení předpokládané nepřešlo do žádného sousedního jazyka, jednak to, že není zde vůbec takového neomylného kriteria vypůjčeniny, jakým je při slově *facún* nesporně *f* na začátku slova.

Pročež není nazbyt zkoumati nabízející se výklady čeledi *labužiti* z tvárné hmoty domácí, slovanské. Již Berneker, jak čtenářům N. řeči povědomo, spojuje naše slova se stbulh. *lob'zati, lobyzati* »líbati«, s ruským *lábzit'* »lichotiti«, *labzá* »rozmařilost« a j.; a stačilo by zajisté vyjíti z kmenového *lab-* a přítvorkem *-uz-*, kterýž by k uvedeným právě sufixům *-'z-* a *-yz-* byl ve zcela zákonitém poměru stupňovém, vytvořiti hotové sloveso **labuziti* s 1. osobou sg. stč. *labužu*, příč. min. *labužen*, podst. *labuženie*, a toto sloveso dát analogií nějakou obměniti v *labužiti*. Avšak běží o současné prohloubení stránky slovozpytné i třeba si za tím účelem zjednati především spolehlivý základ.

Tím po mém mínění nemůže býti nic jiného než indoevropský, podstatou zvukomalebný kořen *lab(h)- lâb(h)-* s krátkou nebo zdlouženou samohláskou a s významem *»lízati«;* odtud vzešlo lat. *lambo* »lížu« (snad také lat. *labium, labrum* »ret«), dále staro-

isl. *lepia* »lízati jako pes«, staroangl. *lapian* »srkati«, starohornoněm. *laffan* »lízati« atp. Z téhož základu vyrůstaly však i obšírnější odvozeniny, jednak *r*-ové, jako lat. *lamberare* »polízati« a vestf. *slappern* (s předraž. *s*) »vylízati«, spisovné a pův. rovněž dolnoněmecké *läppern* »prahnouti, dychtiti jazykem i ústy« — jednak odvozeniny předopatrové, jako řecké *laphýssô* »pohlcuji« z ievr. **labhuk'jô* neb ony slovanské, výše jmenované, *lob'žą*, *lobyžą* (inf. *-zati)* »líbám« z ievr. *labhug'jô(n)*, *labhûg'jô(n)* a pod. Z kořene a přítvorku stupňovaného, což dobře hovělo i stupňované, opětované činnosti lízací, mohlo pak snadno vzejíti psl. **labužą* »mlsám«, ovšem s inf. **labuziti*. Než vedle sloves byla vytvářena i jm. podstatná, jednak csl. *lob'z'* »polibek«, jednak podle vzoru *kaluža*, jež vzniklo ze základu *kal-* »nečistota, znečistiti« přítvorkem *-ugjâ* vedle *kaluga* z *-ugâ*, a značí tedy »místo nečistoty, bláta«, také **labuža*, zdrobn. *labužka* »místo, předmět lízání, pamlsek«, jež vzalo původ buď z **labugjâ* nebo z *labug'jâ*, **-uzjâ*. Každým způsobem vyskytlo se zde slovo s důsledným *ž*, jemuž ani slovesné tvary s náležitým *z* neodolaly; anebo bylo přímo z **labuža* vyvozeno druhé, nadobro zvítězivší sloveso s pevným *ž: labužiti*. Ani jeho význam nemohl býti jiný než »mlsati, libovati si v mlsání«. Příd. *labužný* »mlsný« a podst. *labužník* »mlsálek« vhodně doplňují slovní rodinu, z níž podst. *labužka* bylo pro staré i novější Čechy asi dosti význačné, takže i od Němců pochyceno v útvaru zpodobeném *Labaschke*. Za to slovo, pěkně znící a příhodné, nemusil by se styděti ani dnešní náš spisovný jazyk. České *labužník* vniklo ostatně i do polštiny, kde svým měkkým *l* se prozrazuje jako slovo přejaté, zrovna tak jako *labowač*, souhlasné s val. *labovať* »hýřiti«; v tomto slovese se obráží po mém zdání něm. *leben*, které už v starší němčině znamená »žíti, zvl. podle jemnějších mravů«, ale také »rámusiti, zuřiti« a dodnes jevívá pregnantní význam »vesele, rozmařile žíti«. Ostatek možná, že i sloveso *laben* tu přispělo pozdějším svým významem »občerstviti« (pův. značí a je totéž, co lat. *lavâre* »mýti«), ale nutný tento předpoklad není.

Končím své výklady rozhodnutím, že *labužiti* atd., ačkoli jediná čeština tento útvar zachovala (což však při zvukomalebném slově teprve není nic neobvyklého), samou povahou přítvorků, u nichž netřeba ničeho omlouvati, hravě vyplývající řadou odvozenin a přirozeně se podávajícím prvotným i pronikavým významem žádá sobě mnohem důrazněji objasnění z prvků domácích nežli z prostředí cizího.

*

K výkladům o slově krédlich v N. Ř. 5, str. 140 n. oznámil mi p. Adolf Renš z Ml. Boleslavě, že v mládí slýchal od starší osoby, pocházející z Nové Paky, vyslovovati *predlik*, na př. »vajíčko padne na zem a bude z toho predlik«. Jak mě prof. Zubatý hned hotovými doklady upozorňuje, bylo slovo *predlík* (nová lidová výslovnost *predlik)* v starší době v Čechách dosti známo. Z Tom. Bavorovského Postily české (1557) uvádí Kott 7, 429: štika opečená v *predlíku* = ryba v nastrouhaném perníku a v octě zastaveném povařená a okořeněná; Jungmann má z Rešla (asi z jeho českého zpracování Dasypodiova lat.-něm. slovníku 1559, 1562) *predlík* »jídlo z vajec a krupice« a *predlíkovatý* »jako predlík, jurulentus«. V Kuchařstwij o Rozličných Krmijch atd., vydaném tiskařem J. Kantorem († 1582) v Praze bez roku, je řeč o rozličných *predlících* (psáno dlouze *predlijk*), na př., citujeme-li podle vydání Zíbrtova z r. 1891, predlík... z mandluov 27a, z octa a piva, krve 27b, jiné 29a, 36a, 40a, 50b, 53b. Také z Moravy, ze Sušilových písní (ze žertovné písně o kuchaření) čteme doklad u Kotta 7, 429: hned tu *predlík* na zdury (na vzdory?) popad ty bandury (podle Sušila = bačkory) a hned do másla skočil, jak blázen se točil (zde podle Sušila 705 *predlík* »svítek«). K těmto dokladům Zubatého dodávám jen jako zvláštnost, že Rankův příruční slovník česko-německý místo Jungmannova a Kottova hesla zaznamenává — patrně nesprávně — *předlík* »jídlo z vajec a krupice«.

Co do původu není slovo *predlík* ovšem nikterak příbuzné s oním moravským názvem pro povidla *kredlech, krédlich,* zato souvisí najisto s nářečním slovesem hornoněmeckým *brägeln* n. *prägeln* (v 16. stol. též *pregeln*, v středověku *breglen*), značícím »hlučně vříti nebo péci se; praskati (v stř. h. němčině za to žvástati); s hlukem padnouti na zem (o kroupách, o plodech stromu)« — a dále se spřízněným nářečním podst. jménem *der Brägel* nebo (bav.) *das breglet* »hustě svařené plodiny, na př. bezinky, borůvky, nebo (v švýc.) moučná kaše smíšená s třešněmi, borůvkami«. Výklad může býti dvojí: buď Čechové slyšeli pronášené po hornoněmecku *pregl* s málo znělým, avšak na předním patru článkovaným *g*, jež proto snadno zaměnili za svoje *d*, opatřujíce slovo zároveň zdrobňující příponou *-ík* (srv. *Knödel : knedlík* atp.) — anebo přešlo přímo z bavorštiny a šířilo se dále odvozené *breglet*, kteréž samo zněním svým *pregl'ť* a po záměně souhlásek *predl'k* vedlo k českému **predlík, predlík*. Na všechen způsob značilo také české slovo, jak Zubatý již podotkl, všelijaká měkká jídla; a když padne vejce na zem, je z něho *kaše*, je na kaši, anebo třebas zárodek svítku. —

K vývodům svým v N. Ř. 5, str. 211 n. o slově *klabera, klebera, klevera* »rozvařené čerstvé švestky« dodávám sám, že jsem četl nedávno na jídelním jednom lístku pražském také druhotvar už opravdu sekundární *klevela* (podle mela atp.).

DROBNOSTI.

DALEKO.

Jest ku podivu, jak si naši novináři libují ve vazbách neslýchaných, čtenáři českému namnoze nesrozumitelných. IV, 189 jsme vykládali o nečeskosti výrazů »západně (východně atd.) Prahy«, místo č. *na západ od Prahy*, ovšem marně; v říjnu 1921 jsme na př. zase čtli stále, co se děje »západně« nebo »východně Šoproně«. Nyní přibývá vazba nová: »daleko Prahy«. Tak jsme čtli ve več. Nár. l. 12. list. 1921 o podmořském člunu, »který se ponořil 24 km daleko pobřeží«; rozumí čtenář, Čech, rozuměl by i pisatel oné zprávičky, kdyby mu tak někdo o něčem vypravoval, že to má znamenati *24 km daleko od pobřeží?* Kdo si to zase vymyslil? Snad nám někdo namítne, že se říká na př. *nedaleko města;* dokladů starých, lidových i z obecné mluvy by nám snad předložil množství. Odpověděli bychom mu, že říkáme *nedaleko města*, protože se odedávna říká *blízko města* (také ovšem *blízko od města, nedaleko od města*, kde spíše máme na mysli malou vzdálenost než blízkost, což je snad měřicky totéž, ne však psychologicky); ale »daleko města«?

Jest pravda, že slova *daleký, daleko* někdy také mívají 2. p. bez předložky *od*, a kdybychom o těchto vazbách uvažovali se stanoviště vývojového a metodou srovnávací, jistě bychom dospěli úsudku, že vazba ta je původní. Ale jazyk náš se jí vzdal již od nejstarších dob, z nichž jej známe, kde je řeč o skutečné, prostorové vzdálenosti; tu všude v staré době i v živé mluvě dnešní má čeština vazbu předložkovou a nikdo nemá práva vnucovati jí vazbu jinou. Ve smyslu přeneseném ovšem bývá (ale ne vždy) i vazba bez předložky; říkáme »toho jsem dalek, abych . . .«, »jest mne daleko« a pod., Štítný radí dobrým, »aby daleci byli světských marností«. Ale to je právě častý úkaz v dějinách jazykových, že se vazba původní změnila, kde jde o smysl hmotný, ale zachovala při významě přeneseném. Abychom nehledali daleko, sloveso *vzdalovati se* pojíme jen s výrazem předložkovým, kde jde o skutečné hmotné vzdalování (nevzdaluj se od tohoto kamene, z tohoto domu ani na krok), ale je možný

i 2. p., kde je vzdalování jen obrazné, kde jde o opouštění něčeho nikoli pohybem, nýbrž jiným konáním nebo jen myslí; máme se vzdalovati hříchu, hříšní lidé se vzdalují Boha. Je to docela přirozené; kde je řeč o skutečném pohybu v prostoru, je představa pohybu docela zřetelná a nepochybná a jazyk na vyjádření jeho směrů užívá prostředků, jaké si pro jejich zřetelné vyjadřování časem vytvořil; při významě přeneseném přestává býti obrazné východiště nebo obrazný cíl východištěm nebo cílem skutečným, stává se spíše předmětem děje než jeho východištěm nebo cílem a jazyk se může spokojiti pouhým pádem, jehož jinak na vyjadřování skutečných určení místních dávno přestal užívati.

CO DO...

Výraz *co do* s významem »co se týká« nemáme za nesprávný; příliš milý nám ovšem není, protože není lidový ani známý (aspoň až posud) z doby starší. Objevil se v naší spisovné mluvě asi před sto lety (je doložen z Jungmanna, Šafaříka, Palackého a j.) a byl zvl. v 2. polovici min. stol. velmi oblíben; dnes jej čítáme dosti zřídka. Máme za podobné, že k nám přišel z polštiny, kde je i v lidové mluvě v obyčeji; proto asi nelze sledovati jeho vývoj v dějinách našeho jazyka samého. Podobný význam předl. *do* nalézáme ovšem i jinde; v staré době se říkávalo na př. »nenie mi do kamenie« (nejde mi o kamení, nezáleží mi na k.); na takovýchto vazbách se také zakládá dosud obvyklé rčení »do toho mi nic není«. Ve větě »co do jazykové správnosti kniha ta vyhovuje« musíme podle toho viděti původní souvětí »co (jest) do správnosti (co se týká správnosti), kniha ta vyhovuje«; je-li naše domněnka správná, my bychom si byli přejali již hotový výraz kratší.

Rčení *jest do*... znamenalo pův. »jest v něčem«; posud říkáme »má to něco do sebe« (= v sobě, III, 192), stč. se říkalo »to jest do něho, že...« (t. má tu vlastnost, že...), »znamenaj, co je do masti« (t. co v sobě má, jakou má moc), a sem ovšem počítáme i obecně známá rčení »co (je) do toho, do toho nic není« (co je v tom, na tom, jakou to má cenu), doložená již v staré době, jejichž pův. význam byl »co je v tom, co to má do sebe«.

POČET.

Příliš rádi napodobíme otrocky něm. Zahl, Anzahl, kde poctivý Čech stačí bez podst. jm. Ještě sneseme »počet«, kde lze

pomýšleti na skutečné číslo (třeba není výslovně jmenováno), tak ve statistických zprávách, že na př. počet porodů vzrostl (ač stručněji, stejně zřetelně a jadrněji po česku lze s matičním Brusem říci, že porodů přibylo); ale kde Němec (ob. slovem Anzahl) míní *neurčité* množství, měli bychom se »počtu« raději vyhýbati: Eine grosse Anzahl je prostě »mnoho«, eine Anzahl (eine gewisse Anzahl) »několik, něco«, netřeba mluviti o velikém počtu, o nějakém počtu a pod. A zvláště ne o »jednom počtu«, jak píše Venkov 1. pros. 1921 (nový směr maďarské politiky prý »se rozmnožil o jeden počet neproveditelných zákonů«); nevěděli-li jsme II, 74 o dokladu, kde by Čech dovedl říci »jeden« ve smysle něm. neurč. členu, zde je doklad, který opravdu řve. »Jeden počet« lze říci jen na rozdíl od jiného, druhého počtu (od jiných počtů) nebo od několika počtů; zde je řeč o *několika* zákonech. Pisatel (vlastně překladatel) článku, o nějž jde, cítil, že nestačí pouhým »počtem« bez přívlastku, ale pomohl si z nesnází germanismem opravdu neslýchaným. Germanismus je také, napsal-li »předáci režimu nesnaží se ani *jen* zatušovati skutečnou situaci« (nicht auch nur); Čechovi stačí *ani*. Nestačí mu také dnešní oblíbené *oproti*, které m. *proti* prý opravdu žije v slovenském lidu, na př. v Oravě (nám se ovšem zdá nesprávné obrozovati češtinu *zbytečnými* slovakismy, jako je tedy oproti, vidno a j.); píše, jak v Maďarsku roste habsburský legitimismus a jak »vůči tomu (= naproti tomu) lze pozorovati oslabení fronty protihabsburské«.

DVACET JEDEN HALÉŘ.

Již I, 313 n. jsme vykládali, že se již v staré češtině říkalo na př. jeden a dvacet i dvacet jeden, že tedy obojí způsob je správný, dnešní lidová řeč že zná jen tvary jako jedenadvacet (opakujeme: hrají někde v Čechách dvacet šest, přejí někde v Čechách ničemovi dvacet pět?), že tedy je jen týrání mládeže, spisovatelů a našeho ubohého jazyka, nutí-li je naši páni učitelé, profesoři a brusiči, aby neříkali jinak než dvacet jeden atd. Mohli bychom onen výklad otisknouti znova (a leda přidati pěknou hromádku jiných starých dokladů onoho zapovídaného způsobu), jako bychom se mohli vůbec opakovati stále a stále; ale u nás pochodí jen, kdo učí psáti, jak nikdo nemluví. Máme však dnes opravdu řvavý doklad, jak bez citu a bez rozumu dovedou u nás dnes lidé »správně« psáti. Nár. l. naříkají 1. září 1921, jak »ve Vídni udržujeme stále likvidační komisi, která nemá co likvidovat, ale zaměstnává — 121 úředníka a důstojníka s býv.

ministrem Zahradníkem v čele«. Slyšel již kdo, aby poctivý Čech řekl, že má v sadě dvacet jednu jabloň a hrušku? A kdyby tak kdo řekl, nerozuměli bychom mu tak, že má tedy 21 jabloní a jednu hrušku? A rozumí kdo oné větě tak, že bylo ve Vídni dohromady sto jedenadvacet lidí, úředníků i důstojníků? Způsob čísti číslovky od vyšší třídy k jednotkám je dnes zastaralý, ale může míti místo v účetnictví pro zřetelnost a jinde ze staromilství; při tom však musíme dávati jazyku, což jeho jest, a nevnucovati mu, co je mu již nemožné. Budiž, učme se vypočítávati úrok z osmdesáti jedné koruny za dvacet jeden den, musí-li to býti; ale nemysleme ještě, že proto nesmíme mluviti a psáti jinak. Vždyť snad ani nikdo nedovede říci, že z dvacíti jednoho stromu je deset již starých, že mezi dvacíti jedním stromem je jedna hruška.

V Czamblově Rukoväti (3. vyd. 150) se pro slovenštinu stejně a rovnoprávně kladou oba naše způsoby: dvadsaťjedon i jedon a dvadsať. Uvádíme to na doklad, že nemusí býti vlivem německým, čteme-li my číslovky, jak je obyčejně vyslovujeme.

POSUDKY A ZPRÁVY.

Alois Hlavinka, *Moderní kultura jazyka českého*. Knihovna Pedagogické akademie. Pořádá prof. dr. Jos. Kratochvíl. Svazek 12. Nákladem Matice cyrilo-metodějské v Olomouci. 1921. Stran 95.

Skvělý a smělý název dal Hlavinka tomuto svému nejnovějšímu spisu; praví o něm, že dílo, jež konal, došlo jím svého cíle. Ale zmýlil by se, kdo by pod tímto chlubným nápisem hledal to, co slibuje; »Moderní kultura jazyka českého« je po svém obsahu mnohem spíše výrazem velmi nemoderního kultu vlastní osoby Hlavinkovy než knihou o jazyce českém.

Podati věcně obsah toho, co nová Hlavinkova kniha přináší kromě ód na Hlavinku a snižování jeho odpůrců, byla by věc nesnadná, leda by se obsah vyjádřil jedinou větou, jejíž smysl se objeví na konci tohoto referátu. V prvních dvou kapitolách vykládá Hlavinka, jak se stal spisovatelem a z jakých počátků, co všecko napsal a jakého se mu za to dostalo uznání i jaké křivdy mu bylo snášeti od nechápavé a zabedněné české vědy. Dovídáme se, do kterých škol chodil, jaké měl učitele a jak se již na školách projevoval jeho vrozený jazykový cit, takže se při výkladě Komenského profesor někdy až zahleděl na něho

»jako v zamyšlení nebo v podivu, snad i s nějakým pochvalným nebo prorockým slovem na jazyku« (23). Svou literární činnost začal překlady, folkloristickými obrázky, rozpravou o obrazové stránce jazyka; i do beletrie se zatoulal, ale když prý mu Bartoš a Šťastný řekli, že mu lépe svědčí vědecký sloh, nechal beletrie — aspoň na čas, až jak bude dále, jak vystačí (s) tou vědou na ten sloh (11). Když dlouho nic nepsal, doráželi naň Bartoš a Šťastný, ale Hlavinka odepsal, že by psal, jenom že nemá o čem. Proto prý Bartoš uložil Šťastnému, aby mu nacházel práci, a Hlavinka sám také počal přemýšleti, čeho se tedy chopit, do čeho se dáti (11). Až mu náhodou padla do rukou Kollárova sbírka Národních zpěvanek (spr. zp*ie*vanek), která mu otevřela oči. Odtud to pak šlo od práce k práci, od úspěchu k úspěchu, až k vrcholnému dílu »Povaha česká v řeči«, jehož výsledky má shrnouti tato poslední kniha Hlavinkova na důkaz, že jeho nový názor na jazyk vítězí na celé frontě (18).

V druhé části své knihy, mnohem obsáhlejší než prvá, vykládá Hlavinka, » čem záleží jeho dílo«; v této části měly býti podle všeho shrnuty a definitivně formulovány jeho názory o tom, co vlastně on míní moderní kulturou jazyka českého. Hlavinka v této části ovšem stále shrnuje, ale asi tak, jako když někdo shrnuje rukou vodu na hromádku: ruka prázdná, hromádka žádná. Kdyby nebylo toho, že Hlavinka mluví rád, ba raději o opaku, o tom, co schází dnešnímu spisovnému jazyku a v čem jeho předchůdci a protivníci chybovali a dosud chybují, stěží by si bylo lze učiniti úsudek o tom, kam vlastně svou reformou míří. Jako kdysi Blahoslav v své »Gramatice«, koná tu i Hlavinka spravedlivý soud nad svými předchůdci v pěstování českého jazyka a před soudem jeho jen málokdo obstojí. Zkáza českého jazyka působením němčiny vzala podle něho počátek už v dobách pradávných. Hus sice vytýkal Pražanům ledacos, ale to byly jen zevnější známky nákazy; jinak zůstal Hus na pouhém povrchu věci, ba z neporozumění pro vnitřní čistotu jazyka povznesl na jazyk spisovný nářečí pražské (83). Pak přišla zkáza od latiny a nakazila Všehrda, Veleslavína i Bratří; Bratří sice prý pořídili překlad Písma na širší »podstati« živého jazyka, ale neubránili se ani oni »výstředním čechismům« běře, třtina, v domích, povědíno, svížíce, nazůveš, důjdou . . .« (84). »Ani takový předák, Komenský, rodilý Slovák, netroufal si s něčím po moravsku, vlastně po slovansku zvučnějším a květnatějším do spisovného jazyka«, říkaje »*kvitičko* místo *kvitečko*, jak mu jistě (?) z domů (!) znělo v uších« (85). Po úpadku českého národa, jejž věda česká nesprávně líčí, křivdíc při tom Koniášovi i Vá-

clavu Pohlovi, nastala doba probuzení, obrodu. Dobrovský, ačkoli byl »příslušník západní části českého jazyka, s ochablým citem jazykovým, postavil sice český jazyk na pevný základ«, jeho Lehrgebäude je »však opravdu Gebäude, budova, zděná, skládaná z materiálu, neživá, — maso bez krve, gramatika, dílo pouhé suché učenosti« (87). Jak snadno prý mohl tehdy Dobrovský vrátiti český jazyk »k starému, původnímu slovanskému« duša, Libuša, holubica ..., ale neučinil to, nenapadlo ho to a Hlavinky ještě nebylo. »Potom ještě Josef Jungmann měl to nějak v moci.« Ale ani ten nic. »Poslední v té řadě měl to nějak v hrsti František Palacký. Ale on také, jako kdysi Komenský, byl v tom opatrný a věděl asi proč. V Čechách totiž umějí držeti své vymoženosti a přednosti.« Proto »s hrdým vědomím papírové krásy jazyka sáhlo se nazpět až na Veleslavína: Palacký, Sušil, Kosina ...« (88). Tak se mezi papírové češtináře dostal i Hlavinkův učitel Kosina, ač Hlavinkovi přátelé říkají (25), že Hlavinka má sloh kosinovský; neprávem ovšem, neboť Hlavinkův sloh se liší od překořeněného slohu Kosinova tak, jako vodová polévka od hanácké klobásy. Nejhůře dopadli arciť v této hattalovské »rezbě« zástupci nynější »české vědy«, Zubatý a Gebauer. Zubatý prý má suchý, německý názor na jazyk, který »pochází z nedosti vyvinutého citu jazykového a z nedosti pěstovaného vědomí řeči« (38). Gebauer nebyl vůbec schopen psáti mluvnici živého českého jazyka (72), neboť »u Gebauera je ta ochablost jazykového citu až křiklavě patrná«; proto také jeho školní mluvnice je »papírová bouda« (75), »suchá ohrada, zbitá z loupaných tyčí, řezaných latí a tesaných sloupů« (58). Že na konci této dlouhé řady slavných neznalců pravé podstaty českého jazyka dostává svůj díl i pisatel tohoto referátu, ostýchám se skoro uvésti, aby to nevypadalo jako chlouba. Ale konečně přece jen lepší časy zasvitly českému jazyku, vyšlo slunce na východě, Hlavinka, a s ním nový názor na jazyk, moderní kultura českého jazyka. Co nikdo dosud patrně netušil, o čem se nikomu ani nesnilo, oč se před ním patrně nikdo nepokusil, hlásá Hlavinka: spisovný jazyk a jeho mluvnice se má úže přimknouti k živé řeči lidové, neporušené a nepokažené vlivy cizími, jako je »lidová moravština«, má se odvrátiti od vybledlé češtiny pražské a vrátiti se k své »slovanské podstati.« To v celé své knize Hlavinka dokazuje, o tom stále vykládá, ale to, čeho bychom nejvíce od něho žádali a co název jeho knihy tak honosně slibuje, jakými cestami dosud neznámými se má bráti tato reforma, jaké konkretní vlastnosti má míti tento obrozený spisovný jazyk a jeho mluvnice, to bychom v jeho knize marně hledali. Sám o tom píše na adresu pražských

universitních filologů: »Kdybych já uměl všecko jim vědecky dokázati a již hotové předložiti, pak bych neměl býti, kde jsem, a oni také ne, kde jsou«

Ale to by celkem nevadilo. Jsouť dva druhy průkopníků a apoštolů nových směrů a myšlenek: jedni jsou Kenner a druzí Könner, jak říkávají žertem Němci, jedni theoretikové, kteří vědí, co se má dělat a jak by to mělo vypadat, duchové programoví, — druzí praktikové, kteří to dovedou udělat, sepsat, zkonstruovat, namalovat, zkomponovat atd., duchové tvůrčí; obojí schopnost zřídka bývá pospolu. Ale tertium non datur; leda bychom připustili, že tertium jsou mluvkové, nejasné hlavy, hospodští reformátoři, kteří pro skutečný pokrok nic neznamenají. Smetana, Manes byli velcí umělci, kteří obrátili české umění na tytéž cesty, které ukazuje jazyku českému po prvé, jak se domnívá, Hlavinka; oni to nové umění vytvořili svým uměleckým citem a českým duchem, třeba svých programů nikde nevyložili a třeba by to byli možná sami ani nedovedli — od toho pak byli jiní, kteří jejich umělecké zásady z jejich díla abstrahovali, je vykládali, jich hájili atd. Stejný je rozdíl mezi komponistou a profesorem komposice, estetikem a tvůrčím umělcem a p. Theoretikem, profesorem komposice Hlavinka, jak bylo pověděno a jak sám přiznává, není; protože však přece jen předpokládám, že Hlavinka ví, co chce, třeba to nedovedl theoreticky, t. j. vědecky, vyložiti, nezbývá jiné východiště, leč rozborem jeho vlastního jazyka a slohu vyabstrahovati z něho zásady, jimiž se má spravovati jeho reforma spisovné řeči a na nichž se má zakládati moderní kultura českého jazyka, jak on si ji představuje.

Probíráme-li Hlavinkovu řeč v této knize po stránce mluvnické, zvláště hláskoslovné a tvaroslovné, se stanoviště jeho hesla »návrat k lidové moravštině«, shledáváme, že po té stránce není v jeho jazyce nového skoro nic. Hlavinka sice vytýká západní češtině a spisovné řeči, že se její samohlásky vlivem německým zúžily a zostřily (a - e, u - i), neví — a to je snad jediný konkretní návrh v jeho knize —, »proč by se nemělo, t. j. nesmělo a nemohlo říkati jako dříve: *duša, naša, večeřa, Bystřica*... s úplným skloněním východním«, *čtyry* m. *čtyři* a p., *vrána* m. *vrána, kroček* m. *krůček* atp. (94), ale podle známého hesla všech špatných apoštolů »video meliora proboque, deteriora sequor« sám tak nemluví ani nepíše v své knize. Schází mu i ta odvaha, kterou měli jeho předchůdcové na tomto poli, Trnka a Ziak: nepíše podle svého návrhu »*moderňá kultura*«, jako psal Trnka *dobrodiňa* a p., patrně v předtuše homérského smíchu, který by se nad tím rozhlaholil po vlastech českých z úst všech rozumných

lidí. Toho, co přejímá do své řeči z jazyka lidu a zvláště z lidové moravštiny, je pramálo, a ani v tom ještě není jistoty, jako by Hlavinka sám té lidové moravštiny dobře neznal. Říká sice: píš*u* (49, 43), ale děkuj*i* (47), ukazuj*i* (53, ač lidové tvary zní stejně na *-u*; miluje příslovce silno (33, 65), různo (17), pevno (55), veřejno (42), rychlo (65, 82) a p., a zase pro rovnoprávnost rychl*e* (62), přesn*ě* (49), jemn*ě* (58), správn*ě* (49) a p.; jednou mluví prostonárodně, že gramatika Kosinova byla opatřen*á* figurami (24), že Miklošičův obor byl příliš odchýlen*ý* od té věci (25), po druhé spisovně, že němčina byla násilně vštěpen*a* (50), že jsou hlásky zúžen*y* a zostřen*y* (79) a p.; píše po moravsku *přijati* (26, 57, 93), ale nic mu nevadí »zostřené *i*« v čes. *začíti* (29, 76), ač důsledně »po našemu« měl psáti »*začati*« (co si počať mám? Suš. P. 664); k mor. *čtl* (16, 64), *začtl* (12) má plur. *četli* (24), který není ani mor., ani český, nýbrž náleží právě té papírové češtině, na niž se Hlavinka tak zlobí, atd. Zkrátka a dobře: Hlavinkova řeč se po formální stránce ničím podstatným neliší od pražské, jak říká, papírové češtiny; má některé její papírové zvláštnosti, na př. je to vysvětlitelno (73) m. lidového a spis. vysvětliteln*é*, oc*i*tne se (89), oc*i*tla se (92) m. octne, octla se, jak učí živý jazyk, historická mluvnice i slovanské »pozadí« (val. ocknúť sa, pol. ocknąć, rus. očnuť a p.); má některé její papírové marotty, na př. vyplňování papírového hiatu papírovou koncovkou (rozhledů*v* a širších obzorů 26); má dokonce i její papírové chyby, na př. lidé, kteří se stav*í* jiným na svícen (54), m. stavějí, slova rychle všedn*í* (62) m. všednějí, všedn*í*cí řeč (66) m. všednějící atd. V této stránce jazyka není tedy force Hlavinkovy reformy; tu stojí Hlavinka úplně a po mém soudě zcela správně a rozumně na půdě české řeči spisovné, nehledíc k těm několika odchylkám a chybám, kterým si po našem upozornění zajisté odvykne.

Zbývá tedy druhá možnost, hledati podstatu jeho reformy, oné moderní kultury českého jazyka, výš, než jest pouhá zevní stránka řeči, tedy v jeho slohu, slovníku a skladbě. Na tomto poli by bylo lze heslo »návrat k lidové řeči« a třeba i přímo k »lidové moravštině« spíše chápati než na poli hlásek a tvarů, i když bychom s tím receptem na všecko nestačili. Zdá se, že se i v nejasné a neujasněné hlavě Hlavinkově něco takového vynořovalo k jasnějšímu vědomí, když napsal, že »mluvnice je netoliko vědecká, ale také umělecká soustava zákonů jazykových« (44). Není to sice pravda, ale je to přece aspoň světélko mrkající v mlhách Hlavinkových výkladů. O svém slohu Hlavinka rád vykládá a snáší s dětinskou radostí všechny pochvalné úsudky,

které kdy o jeho slohu byly napsány. »Hlavinka je chlapík duchaplný a má sloh jako málokdo,« psal prý Bartoš Šťastnému. »Hlavinka je mistrem slohu... Velmi se mi líbily (jeho práce) také pro tu lidovou, ušlechtile konkretní mluvu«, napsal »Náš domov«, a »Obzor« : »rozpravy překrásné a jmenovitě formou přímo klasické... Mistr mistrovaný.« Z dopisu cituje Hlavinka tato slova uznání: »Veliká, podivuhodná rozmanitost a zásoba slov, a každé vhodně a výrazně v plné platnosti na svém místě, jako křesaný kámen v gotické stavbě.« I jeho kaplan Jakub Deml napsal do »Neděle« článek o jeho slohu: »Nazývá mne tam personalitou, ba v jednom souvětí viděl schema tragedie« (15) atd. Hlavinka také vykládá, jak se tomu naučil. »Své počátky a pokusy literární strouhal jsem na kotouči tehdejšího slohu.« Teprve však z národní písně »jsem ucítil plnou původní sílu slova i řeči, ucítil jsem duši lidovou, jak se jeví právě slovem i zvukem« (25). »Vrozená nějaká vloha pro jazyk český byla zbroušena a zbystřena národní písní. Ten zbroušený cit jazykový jeví se ve slohu. Ten sloh se obecně uznává a líbí« (29). »To je důkazem, že ještě máme slovanskou krev v žilách« (30).

Jak se tedy jeví vliv lidové řeči a zbroušený na ní cit jazykový v této knize Hlavinkově, ve výběru a užití slov, ve rčeních a obrazech, ve fraseologii a stavbě vět atd.? Obohacení, zpestření a osvěžení slovního pokladu spisovné češtiny z lidové pokladnice slovní a zvláště z přepestrého, barvitého a jadrného pokladu moravských nářečí jest v jazyce Hlavinkově, srovnáváme-li jej s jazykem jiných spisovatelů moravských, celkem nepatrné. Spočítali bychom výrazy ty skoro na prstech a vedla k nim autora spíše jen libůstka nebo zvyk než vědomá snaha po stilistickém účinu. Píše na př. *živice* (30) m. živná síla, *zbaňkati* (90), *síliti na něco* (11), *namyšlený* (34), *najmě* (54), *od světa odkrojený* (26), *chodník* (85), *zamhlený* (78), dvakrát, třikrát se kmitne *tož,* tu a tam nějaké *jako* v obratech v spis. řeči neběžných. Většinou jsou to však moravismy zbytečné, takové, za jaké spisovná řeč má výrazy zcela rovnocenné, stejně živé a stejně lidové; nelze viděti v tom pražádného smyslu ani zvláštního stilistického prospěchu, píše-li H. *jakořka* m. českého takřka, tak říkajíc, skoro a p., *pobizka* (26) m. pobídka, *jarmační* (69) m. jarmareční, *ráz* (85) m. hromada, *kutý* Němec (21) m. kovaný, *vyrostati* (71) m. vyrůstati, *zamžit* oči (78) m. zamhouřit, *zelklá* ryba (91) m. leklá, *takměř* (65) m. téměř atd. To není obohacování spisovného slovníku, nýbrž plichtění, ne pokrok, nýbrž krok zpět. Nechápeme také, proč takový znalec jazyka a zvláště lidové moravštiny mění zbytečně slova lidová, proč píše důsledně »maluvka«, když jiní

jeho krajané píší správně »malůvka« (Vyhlídal, Malůvky z Hané, nad těmi malůvkami Mrštík, Rok VI, 11), proč přístka, když Bartoš i theorie svědčí pro »přístka«, a proč vůbec nepíše H. ve shodě se svou reformou raději po česku »přástka«, t. j. bez toho »vyzáblého« *i*, které opět a opět vyčítá tvarům českým proti tvarům moravským; nechápeme, proč, mluvě o »malé síle *ražné*« (92), t. j. průrazné, vtiskuje slovu tomu, v Čechách hrubě neznámému, význam, kterého doma, t. j. na Moravě, nemá (ražná voda = bystrá). Jako nepokládáme za stilistickou přednost zavádění zbytečných provincialismů, nepokládáme za ni už dokonce zavádění lidových vulgarismů, jako »češtině moc nedal« (21), »dostal trochu huby« (13), »valil na to oči« (16), »ošoupaná slova« (31), »míti na sobě každý svrab« (90), »školácká šlichta« (24), »ucouraná rozptýlenost« (49), »zažraná chyba« (62) atd. To není nevážnost k řeči lidu, jak se domnívá Hlavinka, vytýkaje nechápavě Kosinovi, že z nich »vytloukal« na škole slovo »huba«, to je právě nedostatek smyslu pro stil; člověk může a má míti stejnou úctu k dřevákům jako k lakovým střevícům, ale přece může, ba musí rozeznávati, kam se hodí to, a kam ono.

Ani ze zásoby lidových úsloví a epithet, tak konkretně názorných, vtipných a svěžích jako jádro čerstvě rozlousknutého oříšku, nedovedl Hlavinka v této knize vytěžiti mnoho kloudného. Z ustálených rčení a výrazů tropických, které si lid utvořil a stabilisoval pro určité děje, stavy a vlastnosti, jako »jde mi to k duhu« (49), »jíti věci na kloub« (79), »to je voda na můj mlýn« (47) a p., dala by se uvíti jen velmi malá kytička. Někdy Hlavinka i uhne, kde se ustálené spojení lidové samo nabízí; neřekl by každý člověk z lidu spíše »to je *věčná* škoda a *velká* ztráta« než s Hlavinkou »*veliká* škoda a *věčná* ztráta« (70)? Lidová řeč má spousty takovýchto epithetických výrazů, jako »světitá hanba, horoucí peklo, věčný hřích, dětinská radost, krušná práce« atd., a znáti je a šetřiti jich jest úkolem toho, kdo si obral za vzor řeč lidovou. Hlavinka však někdy, jakoby z neznalosti, mění i formu ustálených rčení, průpovědí a srovnání lidových, porušuje jejich účelnou koncisnost a i konkretní jasnost. Uvedu i toho příklady. Hlavinka píše na př.: »Člověk čte a na konec utře suchá ústa« (53); tak lid nemluví, nýbrž v své vrozené úspornosti a názornosti dobře rozlišuje »utřel hubu« a »odešel se suchou hubou, přišel o to suchou hubou«. Lid říká »to je mu proti srsti« nebo »to mu nejde pod fousy, pod nos«, ale Hlavinka z toho udělá »ten článek jde zmíněné redakci vlastně proti srsti« (47). I to se sice říká, jenom že »všecko mu jde proti srsti« značí »nic se mu nedaří«, neboť výraz »proti srsti« stal se v obrazné řeči

lidové konkretní náhradou za abstraktní »ne po chuti, ne po libosti«. Chce-li lid vyjádřiti, že se něco něčeho drží pevně, má pro to řadu velmi názorných obratů: »drží se toho zuby nehty, jako klíště, jako veš kožucha, jako opilý plotu« a p.; chce-li říci, že je něco pevné, říká: »je to pevné (drží to) jako beranská (helvítská) víra, jako dubová vrata« a p. Hlavinka jako dobrý znalec řeči lidové splichtí oboje dohromady a napíše: »pokračovatel jeho drží se pevně jako dubová vrata svého německého názoru na jazyk« (80) a spáše tak nesmysl, který upomíná na známou pražskou hádanku o tom mrtvém zvířeti, které »skáče tak vysoko jako Prašná brána«; ta ovšem neskáče, jako se dubová vrata ničeho nedrží.

Co bylo řečeno o úslovích lidových, platí i o obrazové, metaforické stránce Hlavinkova slohu v této knize. Hlavinka snad dovede horovati o kráse obrazů v řeči lidové, ví, že řeč lidu pochází z dědin, z polí, niv a lesů, že jen tam vše roste a kvete v slova, úsloví a přirovnání a že městská řeč, vsazená do asfaltu a dušená dýmem, potřebuje posily z přírody (88). Svatá pravda. Ale jaká je vlastní Hlavinkova obrazárna? Vedle otřelých obrazů, s jakými se setkáváme v každé průměrné povídce pražského původu, »tkaný koberec« (57), »pavučina nevšímavosti« (52), »ušlapaná cesta« (49), »ježdění po starých kolejích« (37), »ošoupaná mince« n. »nově ražený peníz« (65), »řádka perel« (61), »plamenná hra zvukových barev« (60), »kvetoucí strom a osekaný kmen« (51), »ujímající se semeno« (51) a p., jen zřídka se setkáme s obrazem, srovnáním, metaforou, která by se zakládala na onom svěžím, konkretním, bystrém, důvěrném a stále novém pozorování přírody, jímž se vyznačují tropy lidové. Jsou takové obrazy i v knize Hlavinkově, jako jsou v každé knize, když píše na př., že lidová řeč zní, »jako když ptáče švitoří z teplého hnízda« (31), anebo že v přívalu slov hovořícího Němce »je těžko ulovit rybičku solidní myšlenky« (53), ale jsou řídké a nejsou vždy zdařilé, jako když přirovnává (30) člověka mluvícího naučenou řečí k jezevci »s lícními torbami (jichž nemá) plnými obilních zrnek« (jimiž se neživí).

Zato velmi hojné jsou obrazy, které nejsou nasbírány po polích, nivách a lesích, nýbrž jsou načerpány ze zcela jiných zdrojů, než se napájí píseň lidová. Vizme: »zužitkovati tu sílu za pohon« (39), »zasaditi páku na pěstování jazyka« (39, ale páka se nasazuje, hruška se zasazuje), »rozdmýchati tu jiskru svým vědeckým aparátem v mohutný plamen« (84), »to bylo jako vytrženo z horké výhně« (34), »jako ve výhni neustále ztavený kov« (71, spr. tavený), »slovo je pořád v celosti kujné« (51), »hrano-

lek, v němž se rozkládá sluneční paprsek« (70), zkamenělé rostliny«, »magnesiové světlo v krápníkových jeskyních« (55), »kutati a hrabati se v ssutinách pompejských« (55) atd.; a zase: »němčina je tvrdé kostry, tuhých vazů, vše jako by se v ní krystalisovalo ke středu« (51), »slovo je jako živá buňka« (52), »bacily nákazy« (39, 78), »nerosty, atomy, buňky, vlákna a mázdry« (48), »nemoc, diagnosa, léčení« (80, 52), »pozvolný lék nebo řízná (?) operace« (94), »lázně, massáž, elektrisace, plný tep žil« (39), »pitva mrtvoly« (56, 78), »anatomicky pitvati« (33), »pitevní materiál« (73); a zase: »jiskra u hromady prachu« (94), »zpevniti baštu« (40), »natahovati ostnatý drát« (84), »otravné plyny německé« (74), »jedovaté plyny« (84), »vítězit na celé frontě« (18) a p. Nemíním probírati, jak je který z těchto obrazů přiléhavý, jak názorný, jak malebný atd., táži se jen, co by soudil psycholog o autoru pracujícím s tímto obrazovým materiálem? Či jsou to všecko jen obtisky cizích obrazů, přenesené s papíru na papír místo z přírody do jazyka?

Zásoba jazykových prvků a půvabů, které Hlavinka dovedl přenésti z řeči svého kraje do slohu této své knihy, je tady celkem velmi chudá.

Tím se ocitáme u druhého pramene, z něhož Hlavinka napájí své výrazové umění víc než z lidové moravštiny; je to spisovná, neboli, jak Hlavinka říká, papírová čeština, které nemůže přijít na jméno,*) a to právě její horší druh, ona protivná, skutečně papírová čeština, kterou nestačíme v N. Ř. potírati. Hlavinka vytýká Kralické bibli výstřední čechismy, ví, že jazyk chodí cestami přirozeně prostými, jaké vůbec bývají cesty prostého lidu (77), ale co by mu řekl prostý člověk z Čech nebo z Moravy, kdyby mu vykládal o siláckých nebo rozumových *konech* (41, 71), o *tluku* proudu (75), o *zkumu* (51, 71), o *spoji* (58, 59, 93), o *závanu* (26, 39), o *tajech* (51), o *skladu* jazyka (51) a pod. věcech? Nepokládal by ho za cizince anebo za příslušníka jiného dialektu? Dobrý spisovatel, dbalý životnosti slovníku a jeho tradice, obejde se bez těchto slov, natvořených zbytečně a leckdy i nesprávně různými jednotlivci, a prostý člověk z lidu už teprve; jsou to slova papírová právě tak jako ty *následy* (56, 83, 92), *důsledy* (92), *výsledy* (29) vedle obvyklých a živých následků, výsledků a důsledků,

*) Nechuť, ba přímo nenávist Hlavinkova k západní spisovné češtině zabíhá tak daleko, že se neostýchá napsati: »Slováci začínali svůj spisovný jazyk, když čeština nebyla slovenskému lidu mnohem blíže než maďarština, která mu již také dosti zněla v uších.« Troufal by si to napsati — i když je to nehorázná »bota« — sebe zarytější maďaron?

sušilovské *opolny* (35) vedle lidových opor a pod. slova, v nichž si H. libuje, hlásaje při tom návrat k prosté řeči lidové. Ví Hlavinka, který se rád chlubí svým jazykovým citem a dovolává se slovanského společenství, že by slovo *kon,* kdyby se bylo udrželo v živém povědomí jazyka, neznamenalo »výkon, čin«, nýbrž totéž, co jeho odvozenina »konec«, jak o tom svědčí ostatní slovanské jazyky, české odvozeniny, »dokonati« (= ke konci přivésti) a p., stč. »dokona« i dosud na Slovensku žijící »napokon«? Ví že *tluk,* pokud žije v živém jazyce a zvláště v lidové moravštině, znamená něco zcela jiného než »tlukot«? Hlavinka sice vším právem vytýká, že mnohý spisovatel »vyhledává zvláštnosti a daremné odchylky od obecné řeči, vysmívá se z této a potlačuje v ní všelico dobrého« (44), ale proč píše po pražsku *zornice* (89), když lid má krásné slovo »panenka«, »zřitelnice«, val. »zřenica« a když si slovo »zornice, zornička« právě v písních mor. a slov. vyvinulo význam jiný (= jitřenka)? Proč píše *prozíravě* (89), *neprozíravost* (89, 90), a ne po prostu a po starodávnu »prozřetelně, neprozřetelnost«, proč *mnoholičná* zásoba (71), a ne »mnohotvárná, rozmanitá«, proč *ryzost* (84), a ne »čistota«, proč *pěstěni* (41, 49), a ne »pěstování«, proč přirozená *uzpůsobilost* (24, 38), a ne »způsobilost, schopnost« a p.? Proč vymýšlí zbytečné novoty jako *nedoživý* (42), když lid říká mnohem správněji »neduživý« nebo »nedomrlý«? Nevím, že bych byl kde slyšel »on má ještě něco *navýš*« (31) m. navíc (prostě by se řeklo »o něco víc«), neboť »navýš« (jako našíř, nadýl a p.) znamená »na výšku«; nevím, zda někde říkají *za dneška* (41) m. »dnes, za našich časů, v dnešní době«; zda je zvykem říkati *za naší doby* (75, 83) místo »za našich časů« nebo učeněji »v naší době«; *za své doby* (76) m. »svého času, v své době« a p.; pochybuji, že by prostý Čech nebo Moravan řekl o někom, že »koná tu moc *podle své libovůle* (43), když může říci »po své vůli, po svém, jak se mu zlíbí«, anebo že »už dvacet let pracuje *v tom směru*« (77), místo že pracuje k tomu nebo o to.

Hlavinka, apoštol jazyka polí a lesů, rozmnožuje svůj slovník i módními výrazy pražské žurnalistické češtiny, jejichž původ a forma nebývají nejlepší. Mluví o »lidských *hodnotách*« (53), a laje při tom Nietzschovi, o »*přednostní známce*« franštiny (48) a p.; mluví o *živelně silné* příčině« (66) a o »*živelně silné* třídivosti (52), netuše asi, že kmotrou těchto pražských výrazů byla německá Elementarkraft; libuje si v pražských slovech »výstřední, krajní« a p., na př. »*výstřední* nedostatek živosti (42), způsob ten je *krajně výstřední* (42), žene to *do nemožné krajnosti* (80) a p., které se do Čech také nedostaly jinou cestou než ony »hod-

noty, živelná síla, a přednostní známka«. Či tak slyšel Hlavinka někoho mluviti? I ten Pražák zná slovo »výstřední« leda z plakátů Variétė a slovu »krajní« by stěží rozuměl jinak, než že znamená něco na kraji; proč tedy neříkati raději »úplný, naprostý, svrchovaný nedostatek, způsob zhola nevhodný, zvrácený a p., dále už to ani nejde« a p.? Rovněž neodolal Hlavinka módnímu půvabu slov tvaru »zpřístupniti a zpřístupněti«, jež papírová a zvl. novinová čeština vyrábí po tuctech, a píše po ní *zpravdivět* (77), *zpoctivět* (tamt.), *zenergičtit* (54), *zneváženělost* (65); ale nemaje dost prakse, chybuje v tom. Píše-li na př., že ztráta smyslu pro jazyk znamená zkázu vniterního člověka, naprosté *znehodnění* (32), je to slovo se stanoviště pražské češtiny nesprávně tvořené, neboť tu jde vlastně o *znehodnocení*, o ztrátu hodnoty lidské, a nikoli o hodnost nebo nehodnost. Také sloveso *uplatňovati* přešlo do Hlavinkova slovníku; že se uplatňují přednosti, zásluhy, zásady a pod. věci, je věc v Praze známá, ač se po venku tak ani v Čechách nemluví: ale že by se uplatňovaly chyby, jak píše Hlavinka (56), to se ani v pražském slovníku neříká.

Velice se líbil Hlavinkovi v N. Ř. článek Chlumského »O vyučování jazyku mateřskému ve Francii«; i nám se líbil a dokonce jsme si jej vyžádali, třeba nás H. podezřívá, že nám »jde vlastně proti srsti«. H. upozorňuje na ustálenost francouzských forem jazykových, na přesně ohraničený smysl slov a p. Zajisté. Francouz nikdy nezamění na př. přípon v slovech comparaison a préparation, ač jde o slova téhož kmene a příponu v podstatě touž; ví dobře, kdy užíti slov aide, secours, assistance, ač jde o slova souznačná atd. Ani v češtině tomu není jinak; naše písemná tradice, byť přervaná, je dosti dlouhá, aby se byl ustálil tvar a význam valné většiny slov. A vyskytují-li se u nás takové případy, že někdo řekne comparation místo comparaison, což je ve Francii nemožné, není toho příčina, jak se Hlavinka domnívá, že se v českém jazyce stále všecko mění (48), nýbrž neznalost jazyka, která by ve Francii každému spisovateli okamžitě vyrazila pero z ruky. To by si měl H. dobře zapamatovati, neboť hřeší i proti tomu. Když si jazyk utvořil slovo »obezřelý«, nemá je nikdo měniti v *obezřetný* (91), je-li ustálen výraz »závěrečná zkouška« (na závěrek), je chyba říkati *závěrná* (20), říkáme-li už skoro sto let »výchova«, vedle staršího ještě »vychování«, je nesprávný se stanoviska spis. řeči tvar *výchov* (41), říkáme-li »výrobce«, je svědectvím neznalosti jazyka forma *vyrábitel* (53), právě tak jako nemotorná odvozenina *mimotní*, kterou káře už matiční Brus. Co znamená slovo *prvotář?* Výrobce prvot nebo prvotin,

jak ukazuje jeho tvar? Či značí předáka, předního muže, jak si žádá smysl? A co jsou pak »*přední* prvotáři« (15)? To platí i o mnohých papírových slovech dříve uvedených, jako »následy, důsledy, prozíravý« a p. Takových odchylek by Francouz jazyka znalý prostě nesnesl; byly by mu k smíchu. A nejinak je tomu i s významem slov. Hlavinka sice vykládá, že každé slovo má svůj dějinný opar, své ovzduší, které se chvěje a zní se slovem hmotně i duchově, a že se má tedy bráti s jemným citem (63, 34); ale sám to nečiní anebo toho citu nemá. Hlavinka píše o *písemnosti* (56, 82, 93) a myslí písemnictví, kdežto »písemnost« znamená »spis, psaní« a p.; píše o německé *šedině* (52) a myslí šeď, šedost, šedivost, kdežto »šedina« je šedivý vlas; píše o obrázku na *obalu* knihy (24) a myslí obálku, kdežto »obal« je emballáž; píše, že Bartoš měl kabát *z* venkovského střihu (21), jako by střih byl látka, a ne fasona. Píše o poměrně *skorých* (?) spisech Hrubého z Jelení a Kornela ze Všehrd (84), ač »skorý« = raný, časný, o *hutném* jásotu (13), ač »hutný« = hustý, napěchovaný, obsažný, o mohutnostech *duševně* mravních (41), o *řízné* operaci (94) m. o »rázné« (či myslí skutečně na řezání?). Jak málo váží H. často významový odstín slova nebo jeho vhodnost, svědčí na př. nerozlišování slov *přilehlý* a *přiléhavý:* přilehlé je, co leží prostě vedle (stavení), přiléhavé, co přiléhá, padne (šat), a nelze tedy psáti, jako H. píše, že se někdo vyjadřuje vystižně (!) a *přilehle* (79 a j.), nýbrž »přiléhavě«; naproti tomu však nelze říci, že »vzor ten *nepřiléhá*« (52) m. »se nehodí«, protože vzor, jak už tvar slova sám ukazuje, je něco, nač zíráme, nač se díváme, co máme před sebou. Nevhodně po významové stránce je užito slovesa »popustiti« ve větě »jazyk *popustil* ze své ryzosti« (84), neboť popouštíme uzdu, šat, statek někomu, snad i lze popustiti, t. j. povoliti v něčem, ale s něčeho lze jen sleviti, spustiti; nevhodné je sloveso »zameškávati« ve větě »stará škola poněkud *zameškávala* pohyb a cvik těla (41), neboť tělocvik, t. j. hodiny k němu určené, může zameškávati žák, ale škola sama nemůže tělocvik zameškávati, nýbrž leda zanedbávati, přehlížeti, nepěstovati a p.; nesprávné je příslovce »předkem« ve větě »rádi by nám něco *předkem* znechutili, *než* by nám to bylo na prospěch« (95), neboť »předkem« znamená »především, nejdříve«, nikoli »dříve«; nepřesně je užito slovesa »pocházeti« ve větě »*vyučováním* jazyku mateřskému *pochází* neváženost k jazyku« (45), neboť v tomto smysle říkáme my s lidem »co *z toho* pojde, co *z toho* pochází« a »pojíti něčím, pocházeti něčím« má pro nás význam zcela jiný. Že Hlavinka užívá nepřesně i slov vlastního nářečí, bylo ukázáno výše na slově »ražný«. Nemá tedy Hlavinka oné jemnosti jazyko-

vého citu, které bychom žádali od muže viníciho nejlepší znalce naší řeči z ochablosti citu jazykového.

Ale Hlavinka nezávisí jen svým slovníkem na pražské papírové češtině, on má i její chyby, nepřesnosti a nesprávnosti, jichž není v řeči lidové, a dokonce ne v lidové moravštině a slovenštině, kterou H. povznáší za normu jazyka. Píše po pražsku »svižně« (66) m. švižně, ač val. švihlý, slc. švižný (já som holeník, švižný pacholík, u Němc.) mohlo by jej poučit o tvaru správném; píše »připom*n*ěti« (82) m. připomenouti (almužny tvé připomenuly se před tváří Boží, Sušil, Skutk. 10, 31); »sbírá i ty opom*e*nuté, vynechané, (68) m. opominuté (jak svědčí iter. opomíjeti, nikoli opomínati); píše se zálibou »*považovati* něco za něco« (23, 74, 84, 94) m. »pokládati« (v. N. Ř. 2, 118 a j.), ač lidová řeč zná jen výrazy »mít něco za něco, klásti něco za něco (klaďte to sobě za neštěstí Sušil P. 295), pokládati něco za něco« (nepokládej mi to Pán Bůh za hřích); mate »můj« a »svůj«, na př. na úvod položím několik posudků *mých* dosavadních plodů literárních (27) m. svých; užívá zájmena »tento« nečeským papírovým způsobem, který Bartoš (Nová ruk. 37) vším právem káře, na př. »německá šedina dlouhé věky vnikala do češtiny, zvláště když *tato* sama ji ssála« (52) m. čeština sama; »vyhledává daremné odchylky od obecné řeči, vysmívá se z *této*« (44) m. vysmívá se z ní; klade nesprávně a nelidově zájmeno »jenž« m. »kdo« (v. N. Ř. 2, 37): »ale přijde někdo, *jenž* se zrodil a vyrostl v tom ovzduší« (37) m. kdo se zrodil (lid mluví: nevíte o někom, kdo to spravuje?); zaměňuje kondicionál přítomný s minulým: »jak snadná *byla by* tehdy oprava« (87, pod. 16) m. jak snadná byla by bývala; vynechává jako pražští autoři, přestrašení germanismy, zájmeno »to«, kde by ho člověk z lidu nikdy nevynechal: »na Moravě už dávno čili z mých statí, kam mířím, čemu v Čechách ani na vědeckých výšinách nemohli porozuměti. A bylo přece několikrát vysloveno« (64, 77 a j.) m. a bylo to; plichtí různé vazby souznačných sloves, na př. »dal tim nové odiosní věci *vážného vzezření*« (22) m. vážné vzezření n. dodal jí vážného vzezření. Bartoš tvrdí, že záporový gen. je v nářečích moravských, zvl. západomoravských, pravidlem, a dokazuje to spoustou příkladů ze Sušilových Písní; je tedy s podivem, že se Hlavinka, kterému je lidová moravština a zvl. řeč písní jediným vzorem správnosti, přidržuje leckde spíše pražského usu, poněmčeného, jak tvrdí Bartoš (Dial. sl. 227), než svého vzoru a píše: nesílí *rozum* (80) m. rozumu; necítí *svou řeč* (50) m. své řeči; nemají snad *nějakou společnou známku* (77) m. nějaké společné známky; nepovažujme za přednost *všelijakou kostrbatinu* (94)

m. všelijaké kostrbatiny a p.; to platí i o gen. u slovesa »hledati«, které v písních moravských nemívá při sobě nikdy akusativ (doklady ze Sušila u Bart.) jako v nynějším usu českém a v těchto větách Hlavinkových: »mluvnice má hledati *život* i v katakombách« (75), »když *tu povahu* nám příbuznou hledáme« (76) Divno také, proč nepověděl Hlavinkovi jeho vrozený jazykový cit a slovanské povědomí, že není správné říkati po pražsku »netajil jsem se *tím*« (25), nýbrž »s tím«, jako říkáme »skrývati se s něčím«, jako říkají Poláci »taić się z czym, kryć się z czym« a jak k tomu vedou i nesčíslné vazby podobné, jako »nositi něco — nositi se s něčím, opatrovati něco — opatrovati se s něčím« atd.? Z pražské češtiny přejal H. nesprávné *posléze* (12, 18) m. konečně, na konec, i nesprávnou vokalisaci předložek. Píše na př. *ze* kterého, *ve* kterém (73), ač lid říká »z kerého« a ta vysmívaná historická mluvnice učí nejinak (z kterého); *ve* slově (38), ač lid zpívá »Jeníčku můj, *v* slově mi stůj«; *ve* druhé řadě (58), ač se v písni moravské dobře praví »v jednéj díri netopýri a *v* druhéj su chrústi«; *ku* věci (40) m. k věci atp. Pražské je i neživé *dle*, které, pokud žije na Moravě v ústech lidu, neznamená »podle«, nýbrž tak jako v stč. »pro«, kdežto H. píše napořád *dle* povahy lidu (50), *dle* potřeby (66), *dle* gramatiky (48), *dle* různé příslušnosti (12), *dle* všeho (36), *dle* okolností (41), šmahem místo »podle«. Čerstvou vůní pražských novin páchne konečně i výraz *daleko dráhy*, »seděl jsem 25 let jako na Islandě, daleko dráhy« (26), kdežto lid moravský zpívá dobře po česku »sem *od* tebe daleko, ležím v hrobě hlyboko (Sušil P. 493.) atd. Gebauer, ten učenec odkojený německou vědou, s ochablým citem jazykovým a neschopný svého úkolu, zjistil v jazyce starším i v jazyce lidu výraznou zvláštnost českou, že čeština v určitých případech opakuje předložku, zejména když po náměstce (zvl. »ten«) následuje zájmeno »vše« (»oba«), na př. *s* tím *se* vším, *přes* to *přese* všecko a p. Znalci moravské řeči lidové to potvrzují; podle Bartoše (Dial. I, 190) se říká i na Moravě: šak dojde *na* vás *na* všecky, co je *po* tom *po* všeckém; rovněž u Malovaného (Č. Mat. mor. 24, 137): *s* něma *ze* fšeckéma, *přes* to *přes* fšecko. V dnešní pražské češtině se nedbá toho pravidla a u Hlavinky arci také ne: o tom všem (73, 77), do toho všeho (80), při tom všem (16) atd. Jak to, že vrozenému jemnému jazykovému citu Hlavinkovu ušla tato zajímavá drobnost, které si všiml i »nevnímavý« Gebauer a na niž ho teprve z Prahy musíme upozorňovat?

Táž historie je i s Hlavinkovým slovosledem. Bartoš skoro současně se zákonem Wackernaglovým a snad ani o něm nevěda

zjistil z lidové řeči i ze starších spisovatelů moravských (z Komenského), že nepřízvučná slova, zvaná příklonkami, mají v přirozeném rytmu živé řeči své ustálené místo a pevný pořádek, a vyložil to v své Rukověti (r. 1892). Proti této zásadě, kterou i v N. Ř. opět a opět hlásáme, hřeší Hlavinka bez ustání: první vydání rozběhlo *se* (17) m. se rozběhlo; pak ovšem na prstech *se* vypočítá (41) m. pak se; proto smí *se* o nich psáti (57) m. proto se smí; ještě nedávno vytkl *mi* (10) m. mi vytkl; při tom sbírala se *mi* látka (15) m. při tom se mi; že ze známých přístek žádná *se jí* nehodí (13) m. že se jí; slohu svého užil *jsem* (15) m. jsem užil; v druhé latinské měli *jsme* z latiny (22) m. jsme měli; tam, kde opravdu *jest jí* nejvíce (42) m. kde jest jí atč. Čím to, že Komenský v tomto ustáleném pořádku příklonek nikdy nechybuje, že ani prostý člověk z lidu nikdy neřekne »když tam přišel jsem« a že Hlavinka v něm chybuje přes tu chvíli? Tím to: Komenský měl a lid dosud má skutečně vrozený cit pro tento přirozený rytmus řeči, Hlavinka nikoli. Pro takové méně citlivé příslušníky jazyka je pak právě ta vysmívaná pražská gramatika, aby jim formou »suchých« pravidel připomenula to, co sami necítí.

Ještě okatěji se jeví kusost a nespolehlivost jazykového citu Hlavinkova v tom, že následuje pražskou češtinu nejen v jejích chybách domácích, ale také v chybách zplozených nákazou německou. Hlavinka se staví na obranu jazyka proti bledé češtině přicházející z německého bělidla (89), chce vyvléci jazyk »z té jeskyně na původní slunnou, květnatou nivu slovanskou« (93) a brániti ho proti germanismům, které »českým sosákem a cezanem« vnikají do nezkažené řeči lidu. Ale jak hned uvidíme, i jeho vlastním sosákem a cezanem proklouzl nejeden germanismus do jeho vlastního jazyka, a to ne germanismy dosud nedemaskované, ale germanismy většinou známé, proti nimž opravdoví znalci jazyka lidového, jako Bartoš, bojovali už před lety a které už pět let i v N. Ř. statečně a bez nadouvání potíráme. Hlavinka píše: dvojverší *šesti-* a *pětiměrné* (58) a Bartoš (Nová ruk. 18) vykládá: »Nesprávno jest spojovati po způsobu německém dvě určovací slova s jedním určeným, »děje- a národopis«, »mlado- a staročeské« atp. Hlavinka píše: »K. byl *vůdčí síla* v kapitole« (20) a Bartoš (Ruk. 153) učí, že výrazy takové jsou germanismy, vytlačující konkrétní názvy české »vůdčí osoba« atp. Hlavinka píše: »*právoplatní* příslušníci jazyka« (72), a přece tato právnická zplozenina není nic než nedávný (Jungmannovi ještě neznámý) otisk něm. »rechtsgiltig«, který snad odpustíme právníkům, ale ne strážci jazyka, jenž se pro jeho očistu vrací

až do dob před přehláskou; Hlavinka píše *pestrobarvitý* (50), ale dobrému Čechu stačí buď »pestrý« nebo »barvitý«, Němec ovšem musí na to s »buntfärbig« a H. po něm. Němec má všecko, co je nám vhod, vhodné, případné, co se nám hodí atd. (v. Brus, 3. v., 284), za *přiměřené* (angemessen), i když nic nepřiměřuje, a pražská papírová čeština i s Hlavinkou po něm: »pěstovati češtinu *přiměřeně*« (57), »orientace francouzská jest nám *přiměřenější*« (49). Německým vlivem se změnil, jak známo, pův. význam slova *nápadný*, dosud zjevný v lidovém slově »nápadník«, v překlad něm. auffallend; z pražské češtiny už ho asi nevypudíme, ač lidový jazyk má za ně náhrad dosti, ale aspoň H. by neměl užívati tohoto poněmčeného slova a psáti »*nápadně* živější (31), čeština se *nápadně* úží v samohláskách« (84) a hledati za ně náhrady v řeči lidové. Němec »ošoupal«, jak říká H., některá slova tak, že se při nich na jejich původní, konkretní význam už ani nemyslí; napodobeniny takovýchto otřelých mincí německých obíhají pak v pražské papírové češtině, a ani Hlavinkův jemný cit v nich nepozná peníz falešný. Takové slovo je na př. *poměrně*, otřelé do té míry, že ho můžeme užíti kladně (umřel poměrně mlád) nebo záporně (umřel nepoměrně mlád) a nic se na věci nemění; lidová řeč nezná a nepotřebuje toho slova a měl by se mu tedy vyhýbati i Hlavinka. Ale právě naopak: *poměrně* brzy okřál (54) = dost brzy; pravda má *poměrně* malou sílu (92), u Slovanů je toho *nepoměrně* více (33) = mnohem více; slovanský člověk mluví *nepoměrně* mnoho se zvířetem (33) a p. Takové slovo je i *přirozeně*, natürlich, jehož význam v němčině klesl až na ekvivalent našeho »ovšem, arci« a jehož se v pražské češtině užívá týmž způsobem (v. N. Ř. 4, 115 a j.); tak píše i Hlavinka: čeština *přirozeně* také podléhala cizím vlivům (52, 77 a j.) m. arci. Německým, papírovým a nelidovým způsobem klade Hlavinka dále slovo *znamenati*, kde nejde ani o význam »býti znamením« ani »míti smysl, význam«, nýbrž o vyjádření totožnosti, rovnosti a p.; na př. »přerod *znamená* zpravidla degeneraci« (53). Tomu by prostý Čech rozuměl tak, že slovem »přerod« rozumíme degeneraci anebo že přerod je znamením degenerace, kdežto spisovatel chce říci, že přerod je tolik co degenerace, že se jí rovná, že degenerace z něho pochází atd.; pod. »ztráta jazykového citu *znamená* zkázu vniterního člověka« (52); »obírati se mrtvým jazykem *znamená* kutati a hrabati se v ssutinách« (55) a p. Podobný německý význam má u Hlavinky i sloveso *přicházeti;* na př. »v němčině není těch různých otázek, které u českého člověka *přicházejí*« (50 = vorkommen) m. se naskytují; za stejnou chybu vytýkal již Bartoš (Ruk. 139) užívání

slovesa přijíti ve větách, jako jsou tyto Hlavinkovy: *jak přišlo, že my už nemluvíme jak oni* (76), jak a čím a proč to *přišlo* (87) a p., kde všude by lid vystačil se správnějším a prostším »čím to, odkud to, jak a proč se to stalo« a p. Na vrub němčiny přičítá Bartoš (N. ruk. 98) také způsob, v pražské češtině dnes velmi rozšířený, užívati slovesa »*počínati*« beze zvratného »se« ve větách jako »mše začíná« a p.; ale tak píše i Hlavinka: »písemní pozůstalost (česká) *počíná* teprve koncem (?) 14. stol. (74), *začínala* válka« (16) a p.; germanismus jiného způsobu, ale u téhož slovesa páše Hlavinka ve větě »u nás se před několika věky *začalo s revolucí*« (62), kde by každý Čech, nenakažený německým »mit etw. beginnen«, řekl »začala se dělati« a p. (v. N. Ř. 3, 21). Už v N. Ř. (3, 277) bylo varováno před germanismem, jehož se H. dopouští ve větě »každá národnost má v něm (katolictví) *volný prostor* na všestranný vývoj« (54) m. »dost místa«, stejně jako před novinářskou nestvůrou »*ponešťastněti*« (verunglücken), kterou H. vyzdobil větu »jak nám nějak *ponešťastní* chudera ryzka« (26) m. jak ji potká nějaké neštěstí a p. Podle německého »betrachten« zdokonalil Hlavinka vazbu slovesa *uvažovati* tak, že budeme moci nejen uvážiti (t. j. rozvážiti si) okolnosti, stav, nebezpečenství, nýbrž že bude lze uvažovati i dům, člověka, hlásku a p., což doposud možno nebylo; bude to veliké usnadnění, neboť pak budeme moci psáti s Hlavinkou »aby *hláska byla* s kolikera stran *uvažována*« (59), kdežto jsme dosud musili říkati »aby se o ní uvažovalo, aby bylo o ní uvažováno.« Touž cestou jako při »uvažovati« změnila poněmčilá pražská obchodní čeština vazbu slovesa *zprostředkovati*, které podle svého významu (prostředkem, t. j. prostředníkem býti) mělo a má dosud i v živé řeči buď vazbu »(z)prostředkovati mezi A a B«, anebo »(z)prostředkovati něco s někým«, podle něm. vermitteln ve vazbu »zprostředkovati někomu něco«, které užívá i Hlavinka: »ale jak tuto vědu sprostředkovati střední škole« (75) m. vykládati, tlumočiti, probírati a p. Podle něm. vzoru píše dále Hlavinka: umělecké ensemble (13) = das Ensemble, kdežto podle českého citu jazykového by měl psáti »ten ensemble«, jako říkáme »ten element« (das Element), »ten asyl« (das Asyl), »ten emblem« (das Emblem) atd.; »to platí *v první řadě* o jazyku mateřském (55), in der ersten Reihe, m. především (N. Ř. 2, 57); »pěstitelé češtiny spravují se *podle* cizího vzoru německého« (52), richten sich nach dem Muster, m. spravují, řídí se cizím vzorem (Bartoš, N. ruk. 65); »vycházel tam již *od* několika let poučně zábavný list« (9), seit einigen Jahren, m. několik let, po několik let; »*nesouvislá* s niterným orgánem jazykovým, stíní (mluvnice), svírá, dusí« (58)

m. jsouc nesouvislá, nemajíc spojitosti. Z němčiny pochází Hlavinkova záliba ve zpodstatněném užívání adjektiv, kde si konkretnější čeština žádá substantiva nebo jeho náhrady: »tak jsem si *německé* převáděl na svůj rodný jazyk« (20) m. německé výklady a p.; »počínalo se o *mluveném* a *psaném* přemýšleti« (81) m. o věcech mluvených, o tom, co se mluvilo; »z *uvedeného* viděti« (47) m. z toho, co bylo uvedeno (v. N. Ř. 1, 213) atp.

Kam se tedy poděl při všech těchto germanismech a jiných chybách Hlavinkův jemně vybroušený jazykový cit, jímž se tak honosí a s jehož výše odsuzuje a zatracuje nejlepší znalce českého jazyka od Husa až do naší doby? Proč mu nepověděl tento vrozený cit, že se všecka tato rčení příčí duchu českého jazyka, a proč teprve ta suchá, mrtvá pražská věda s ochablým jazykovým citem musí mu to připomínati? Či našel Hlavinka i tyto všechny výrazy v lidové moravštině, když ani přirozený Čech od Prahy jich valnou většinou v své řeči nezná a neužívá? Jak může mluviti s takovým opovržením o vybledlé, zkažené papírové češtině západní, když sám právě v té papírové, námi do úmoru potírané češtině vězí až po uši?

A co bylo pověděno o jeho slovníku, o jeho fraseologii, o jeho obrazech, o jeho smyslu pro slovo a tvar atd., bylo by možno opakovati i o jeho ostatních stilistických kvalitách, jak se jeví v této knize. Hlavinka si osvojil za svou čtyřicítiletou činnost spisovatelskou jistou obratnost, rutinu stilistickou, jako každý člověk, který dlouho pracoval perem, ale nic víc. Proti jiným stilistům, kteří skutečně dovedli brousiti svůj sloh na lidové řeči moravské, Bartošovi, Herbenovi, Mrštíkům a j., zůstává Hlavinka na úrovni vyježděné žurnalistické formy pražské. V lecčems i pod ní. Žádný obratnější pražský žurnalista by nebyl schopen takových násilných spřežení konstruktivních, jaká dovede napsati Hlavinka. Na př.: »na úvod a základ do této části položím . . .« (27). Co pak říkáme »základ do něčeho«? A taková zeugmata čteme přes tu chvíli: »Blíže se tím zabývati nebo dokonce pochybovati může prý jen diletant« (32); tím pochybovati? »Ozývají se podobnosti a příbuznosti, ale i protivy a opaky s naší dobou« (76); protivy s naší dobou? »V jemně čilém vztahu a spoji s mluvícím« (53); vztah s mluvícím? »Čeština bledla a chřadla ze své slovanské pestrosti« (52); chřadnouti z něčeho? Leda z nešťastné lásky, ze zármutku a p. »Tlumí a tratí se z něho« (53); tlumí se z něho? Atd. Nebo napíše obratnější stilista, který má smysl pro harmonii forem, že »jiskra zažehla, co tam bylo vrozeno a zděděného« (25) m. vrozeného a zděděného?

Hlavinkova stavba vět je zcela průměrná a šablonovitá, bez sebe menšího záblesku původnosti nebo důvtipu v jich spojování a osnování. Celý způsob jeho myšlení se jeví v jeho periodách a řetězech větných, které, nemajíce pevné kostry promyšleného postupu, skládají se často z vět a větných součástek na sebe nalepovaných a nastavovaných tak, jak konec jedné věty nebo jednoho kóla vybavil teprve zas článek další. Na př. »Němčina se může anatomicky pitvati, rozbírati v části a zase mechanicky skládati, jako něco tuhého, samo o sobě, co je celé a všecko, i když jest jenom psané, jako jazyk papírový, třeba vyhynulá řečtina a latina« (33). Tato neorganičnost myšlení má za následek, že Hlavinkovy větné konstrukce nemají té jednotné a klidné linie, jaké žádáme na vědeckém slohu, nýbrž že zůstávají namnoze ve stadiu embryonálním, mosaikovém, pojíce se teprve se svými dodatky a nástavky v myšlenkový sice, ne však formální celek. To se snese snad v beletrii, v reprodukci živého hovoru, nikoli však v knize toho rázu a obsahu, jako je Moderní kultura českého jazyka. Tento stilistický postup, nástavkový, bez určité osnovy, způsobuje pak leckdy i slohové poruchy, zkomoleniny, větné anakoluty, které nejsou ke cti autoru, majícímu o svém slohu tak vysoké ponětí jako Hlavinka. Na př. Hlavinka hájí Koniáše proti české vědě a praví, že je nespravedlivé odsuzovati ho za to, že pálil škváry, »jakých se posud rázy všude povalují *a nikdo to nečte*« (85). Anebo píše: »Brzo byla (pošta) jednou za den, a nyní se k tomu schyluje, jak nám nějak ponešťastní chudera ryzka, *teprv budu* jak Robinson« (26). Nejhorší ovšem důsledek této stilistické neobratnosti a nepromyšlené koncepce jest, zapomene-li spisovatel na konci věty, co mu snad tanulo na mysli při jejím načetí. Na př. Hlavinka mluví, co mu to dalo práce, než při druhém vydání své »Povahy« »rozběhlý obsah knihy uvedl alespoň do přehlednější souvislosti«, a pokračuje: »Práce tím nesnadnější, že při tak novém, obsáhlém, jemně rozvětveném a pod rukou měnivém thematě, kde pořád ještě nebylo na čem stanouti ani čeho se chytit, co by už někdo byl přede mnou najisto postavil.« (17). Nevím, jak vypadala perioda, v níž Demi viděl schema tragedie, ale nedovedu si představiti nic tragičtějšího, než když perioda ztratí konec.

Z vypravovatelského umění lidového nedovedl Hlavinka ani na tomto poli vytěžiti pranic, leda onu zlomkovitost a tříšť, která však nepatří k jeho přednostem. V jeho větné stavbě není ani stopy po oněch osobitých konstrukcích živé řeči, zvl. moravské, které překvapí tak často v lidovém vypravování jako poupě přes noc rozvité; jeho věty jsou skloubeny zcela po pražsku, lacino a še-

divě, a i tam, kde se lidový obrat člověku zrovna tlačí na rty, na př. »ať se to vezme, jak vezme«, Hlavinka uhne a napíše zcela šedivě: »To přece, ať se vezme *jakkoliv*, nemilosrdně křičí« (45) atp. V čem pak už vůbec zůstal H. daleko za stilistickým uměním lidu, ač o tom stále mluví, jest konkretnost lidové řeči. Protože nedovede o tom, co píše, sám jasně a konkretně mysliti, nedovede o tom ani konkretně psáti. Kdyby někdo počítal, kolikrát H. užil v své knížce slov jako nějaký, nějak, jakýsi atd., nedopočítal by se. Hlavinka stále o čemsi vykládá, stránka letí za stránkou, a když se člověk dočte konce, ví zrovna jen tolik, co četl na titulním listě. Hlavinka hromadí slova a čtenář marně pátrá, co konkretního jimi myslí. »Základním prvkem a živlem, *vývěsním štítem* a *průvodním znakem* mluvené řeči je hlasový zvuk: hláska« (56); co to je vývěsní štít a průvodní znak mluvené řeči? »Němčina je... pevného skladu ve hlásce, slově i *skladbě*, ve *struktuře* a *konstrukci*« (51). Jaké konkretní věci si představuje H. slovy »skladba, struktura, konstrukce«? To platí i o jeho obrazech. Hlavinka miluje obrazná rčení, ale kdežto jiným spisovatelům i lidu je obraz, přirovnání prostředkem k větší názornosti, jest u Hlavinky často rouškou zakrývající prázdnotu. Hlavinka radí, jak »zasaditi páku na pěstování jazyka«: »Ať se rozumně vyhledají všecky vhodné prostředky: *prosvětlování, vzduch, slunce, pohyb, lázně, massáž, elektrisace*, aby se vrátil *plný tep žil;* pak sama přijde *zdravá chuť, vědomí síly* a *radost ze života*« (39). My bloudci pořád pátráme, kudy na to, a zde je to černé na bílém! A tak se mluví v Hlavinkově knize stále dokola, věta vylézá z věty, obraz z obrazu, pořád o téže věci, že se má pěstovati jazykový cit, jak je krásná řeč lidu a jeho písní, ale co dělat a jak dělat, aby i ta zšedlá, zbledlá a vyzáblá čeština zkrásněla, o tom ani slova. Massáž, elektrisace atd. Jak Hlavinka konkretně a koncisně píše, o tom na konec ještě ukázku. »Gebauer«, píše Hlavinka, »nešťastně přehlédl, že jeho stanovisko je možné jenom u mrtvého jazyka, vyhynulého. Dopustil se nemenšího bludu, než kdyby kdo prohlásil živého za mrtvého. Gebauer těsná mrtvého se živým. Ale ti dva se dělí celou smrtí od sebe. A smrt a život je veliká věc. Vzíti míru ze živého na mrtvého, to jde jak tak. Ale naopak nikoliv. Mrtvého již netlačí a nebolí, když míra nepadne. Ale živý se živou mocí a silou brání.« Atd. Jaký je smysl celého toho povídání? Filolog se dovtípí, že Gebauer snad vrážel násilně český jazyk do kategorií abstrahovaných z mrtvé řeči. Ale co je tu zbytečných a nejasných slov a dutých vět, které se jako vrtohlavá ovce točí stále na jednom místě a nemohou s místa. A pak konkretně: Je to pravda? Co pak nevykládal Gebauer v mluvnici

o věcech, pro něž nebylo kategorií v mrtvém jazyce, o věcech specificky českých a slovanských, pro něž bylo nutno tvořiti kategorie zvláštní? O slovesných videch, o negaci, o zvláštnostech participiálních vazeb, o pružnosti českého adjektiva, o záporovém genitivu atd. atd. »Nám jako by se více líbila«, píše Hlavinka (49), »německá ledabylost, ucouraná rozptýlenost ve slově i v řeči a myšlenkový šlendrián, zahalený v šerý řasnatý plášť planého žvastu.« Kdyby ta slova nebyla tak příliš neotesaná, podepsal bych je jako konečný soud o Hlavinkově slohu oběma rukama.

Ale rád bych skončil kladně. Hlavinka, podle této jeho knihy soudě, není ani Kenner ani Könner. Domnívá se, že našel nový recept na moderní kulturu českého jazyka, ale nedovede ho ani napsati ani sobě jím pomoci; jednak proto, že ho sám dobře nezná, jednak i z té příčiny, že jeho recept na všecko nestačí. Proto také jazyk a sloh Hlavinkův přese všecky poklony jeho přátel zůstává na hony ještě daleko od toho, co by se mohlo nazvati moderní kulturou českého jazyka. Co si Hlavinka nejasně a jako v mlhách pod tím heslem představuje a co nedovede ani teoreticky vyložiti ani prakticky ukázati, je věc nám v Čechách dobře známá a jasná. Hlavinka to marně hledá po mluvnicích, poněvadž nemá ponětí o úkolech mluvnice, a zlobí se na ně dětinsky, jako ten, kdo marně hledá v mineralogii, jak se dělají z mramoru milosské Venuše.

A není to ani nový objev, jak se Hlavinka domnívá, nýbrž věc stará. Máme v české literatuře dílko, z něhož by se čeští spisovatelé měli modlit jako z breviáře a které by se mládeži na školách mělo rozbírat slovo za slovem jako bible nebo Homér, dílko nedoceněné, které však ve vývoji českého slohu znamená asi tolik co Smetana v hudbě nebo Manes v malířství. Je to třináct pohádek Erbenových, třináct perel stilistického umění, vyvážených skutečně z nejčistších zdrojů lidové řeči, třináct drobných zázraků uměleckých, v nichž Erben dávno před Hlavinkou uskutečnil bez nadávání a bez nadouvání to, co Hlavinkovi snad tane na mysli. Erben, podobně jako Smetana, našel v lidových pohádkách, písních a rozprávkách osobitou krásu a půvab lidové řeči a dovedl jí provonit jako mateřídouškou svůj spisovný jazyk, dědictví Husovo a Komenského, nedotýkaje se nic rukou nešetrnou a neuctivou jeho podstaty; znal ji, a proto si jí vážil. To je jediná správná cesta k moderní kultuře českého jazyka; ne hlavinkovské plichtění, dětinské vymýšlení »plápolných *a* a vyzáblých *i*« a podobných směšností, odbytých správně a definitivně již anno Domini 1832.

E.

O ÚPRAVĚ SLOVENSKÉHO PRAVOPISU. K naší zprávě v V, 308 o schůzi komise, která se měla zabývati pravidly slovenského pravopisu, poslal nám p. Kamil Suchý obsáhlou opravu, z níž vyjímáme toto jádro:

P. Kamil Suchý žádá, abychom konstatovali, že komise ministerstvem ustanovená nebyla jmenována pro opravu slovenského pravopisu vůbec, nýbrž jen pro pravidla slovenského pravopisu, která tiskne p. K. Suchý v státním nakladatelství; že do této komise byli ministerstvem jmenováni jen pp. Suchý, Vlček, Zubatý a Menšík (nikoli Menčík); že p. K. Suchý nežádal, aby pravidla slovenského pravopisu s pomocí komise vypracovaná vyšla pod jeho jménem, že nežádal nikoho ani před schůzí, ani při schůzi, ani po schůzi o žádnou radu, nýbrž se domníval, že je komise jen k tomu, aby jeho dílo jako recensent schválila nebo zamítla.

V dalším obsahu svého listu vykládá p. K. Suchý, co podnikl a co ještě míní podniknouti pro své dílo, upírá České akademii právo mluvit do slovenského pravopisu, protože jest jen česká a ne československá, a na konec nás vlídně upozorňuje, že v našem článku zůstala tisková chyba (které m. která, 308, 2. ř. zdola), že říkáme (podle Slováků) Czambel-Czambla a ne Czambela, že skloňujeme (ve shodě s Pravidly čes. pravopisu) Gebauer-Gebaura, že píšeme jeho Pravidla s krátkým -a a státní nakladatelství s malým s, a vytýká nám některé chyby v interpunkci, které jsou však chybami jen pro autora tak špatně znalého pravidel pravopisných, jako je autor budoucích Pravidel slovenských.

Uveřejňujeme ve výtahu tuto opravu p. K. Suchého, ačkoliv se jí na podstatě našeho referátu, jak vidět, pranic nemění. I po jeho opravě zůstává pravda, že členy komise byli pp. Suchý, Zubatý, Vlček, Menšík, Smetánka, Ertl, z nichž tito dva byli z uložení ministerstva pozváni do ní dodatečně, a že tato komise měla přezkoumávati roztištěná Pravidlá p. Suchého, t. j. rozsuzovati, které změny v dnešním pravopise slovenském jsou nutné a které nic a dějí-li se na základě vědeckém či nikoli. Proč ministerstvo uznalo za dobré dáti Pravidlá p. Suchého přezkoumati zvláštní komisi, nebylo sice oznámeno, ale není těžko se toho domysliti. Prosil-li p. K. Suchý komisi o nějaké rady či neprosil, je věc zhola vedlejší; o kuratelu se nikdo neprosí.

Je přirozené, že komise, přejímajíc z uložení ministerstva na sebe tento úkol, přejala zároveň i odpovědnost za vědeckou správnost chystaných Pravidel a povinnost přispívati z vlastního fondu k jich zdokonalení; na pouhou recensi bylo dost času po vytištění knihy. Mohla tedy komise vším právem žádati, aby dílo vzniklé ze společné práce p. Suchého a komise nebylo vydáváno jako vlastní dílo p. Suchého, nýbrž aby bez újmy všech ostatních práv p. Suchého bylo vydáno jako spis úřední v téže formě, v jaké byla vydána svého času Pravidla českého pravopisu, zpracovaná Gebaurem s pomocí podobné komise. Protože však p. Suchý trval na tom, aby byl na Pravidlech uveden jako spisovatel, pokládala komise pod svou důstojnost dělati mu tichého společníka a úkol ministerstvem jí svěřený složila.

Protože pak z dopisu p. odb. přednosty J. Vlčka, zaslaného do první schůze, vyšlo na jevo, že Pravidlá p. Suchého byla vypracována bez souhlasu Matice slovenské, která se mimo to chystala touž dobou vydati svá pravidla vlastní, a protože z toho hrozilo mimo jiné i nebezpečenství dvojího slovenského pravopisu, učinila komise ze své první a poslední schůze podle svého práva a nejlepšího vědomí ministerstvu školství návrh, aby svěřilo péči o úpravu slovenského pravopisu České akademii, která by se dohodla o té věci s Maticí slovenskou a ostatními znalci a kulturními institucemi slovenskými. Tím bylo vyhověno ministerstvu, potřebám slovenského pravopisu i p. K. Suchému.

MODERNÍ REVUE (seš. 3, str. 101) odpovídá na naše vyzvání z prosincového čísla N. Ř., aby se veřejnost vyslovila o návrhu na zjednodušení a usnadnění dosavadního učeného způsobu psaní slov latinských a řeckých. Nechávajíc stranou všechny vážné a věcné důvody, které byly uvedeny pro fonetičtější psaní slov cizích, vysmívá se aristokratická Moderní revue tomu, že v usnadnění pravopisu slov latinských a p. i lidem bez gymnasijního vzdělání vidíme i jisté zdemokratisování českého pravopisu. Když prý pravopis pro lidi bez gymnasijního vzdělání, tedy prý raději pravopis pro lidi negramotné vůbec. Aristokratismus je pěkná věc, ale jen potud, než se z lakového střevíce ukáže první smítka řezanky. A že by ani aristokratické Moderní revui zdemokratisování českého pravopisu nebylo na škodu, je vidět nejen z jejího kolísání ve psaní slov téže grafiky původní, na př. bourgeosie (99) a režie (97, franc. régie), realní a radikální (97), oficielní (96) a officielní (94), president (97) a oekonomie (81), ale zvláště z případů, které svědčí, že ani aristokraté v Mod. revui té cizojazyčné učenosti pro český pravopis nemají nazbyt. Neboť by nepsali ani individuellně (87), nýbrž individuálně (podle lat. individualis) anebo individuelně (podle franc. individuel, individualité), ani soufragetty, nýbrž suffragetty (podle lat. suffragium, franc. a angl. suffrage, suffragette). Tedy: pawie, pojrzyj na swe nogi, gdy roztoczysz ogon drogi.

HOVORNA.

BOUŠA, BAUŠE, KOUŠA (J. V.). Zběžnou a méně pečlivou výslovností jmen Bohuslav (s domáckým tvarem Bohuša, Bohušě, Bohuše), Bohuchval a pod. vznikalo Bouslav (Bouša, Bouše), Bouchval, nejprve s dvouslabičným ou, pak s dvojhláskou ou (snad také stažením obou samohlásek Búslav, Bóslav); v. Gebauer, Hist. mluvn. I, 255, 466 a j. Ještě Rosa (1672) zná tvary Bouša, Boušek, Boušík jako domácké obměny křticího jména Bohuslav (odtud také místní jm. Boušovice). Tato jména se jako často stala i příjmeními;

tvar Bauše m. Bouše je vlastně jen pravopisná varianta a pochází z doby, kdy se za každé ou, ať vzniklo jakkoli, psalo au. Také příjmení Kouša svou koncovkou vypadá jako domácký tvar nějakého křticího jména (srv. Péša, Píša = Petr, Ješa, Jíša = Jan, Váša = Václav a j.); snad v tom vězí Kunrát (Konrád), snad Kouba (= Jakub), snad něco jiného. Tvaru Kúša ze starší doby neznáme, ale známe příbuzné tvary v příjmeních Kuška, Kušík (Arch. č. 17, 388; 399).

PONDĚLÍ (S. Č.). Nelze pochybovati, že pondělí je z výrazu po neděli; proč se ztratilo e, nelze bezpečně říci. Snad ztrátou přízvuku za předložkou (jako dvanáct ze dva na desěte, dvacet ze dva desěti), snad aby byl stejný počet slabik se slovy sobota, neděle, úterý; časem se jevívá v jazyce podobná snaha u slov, která tvoří nějakou sdruženou skupinu.

PŘEKUPNÍK. Čtli jsme v září v novinách o »mezikupcích«, kteří lichvářským prostřednictvím mezi výrobcem a kupcem zboží zdražují. Nevědí naši novináři místo této nestvůry, která na míli páchne německým »Zwischenhändler«, o dobrém českém slově překupník (překupnice)? Je to slovo známé již z 15 stol. (tehdy, v době, kdy přímý obchod s výrobci býval pravidlem, překupnictví se často zapovídalo) i z dnešní lidové mluvy; bylo i sloveso překupovati (překupovati něco nebo na něčem znamenalo vésti s tím překupnické obchody). Také se v témže smysle říkalo přemykač, přemykati (zboží se překupnictvím »přemyká« z ruky do ruky). Jsou také z 15. stol. zápovědi proti »přenajímání«; tak z r. 1456, »aby žádný . . ., na sladovnách a na pivovářích, na sklepech a na pivnicích nepřenajímal,« t. j. nepronajímal z druhé ruky (Arch. č. 14, 467).

STĚŽÍ. Velmi často čítáme nyní, zvláště v novinách, že se něco »ztěží« stane. Stěží je 7. p. podst. jm. tíže (se starým správným zkrácením v kmeni) s předl. s, je tedy podle původu i podle výslovnosti správně psáti s- (jak učí Pravidla). Staří písaři lišívali také správně příslovce stěžkem (s těžkem) a ztěžka (z těžka); neměli v české mluvnici školního vzdělání, ale tolik českého citu, aby věděli, že předl. s není z.

VYKLADENÁ MNIŠKA (J. Č.). Není nesprávné, říká-li se tak můrám, jež již vykladly svá vajíčka. Slepici, která se již »vynosila«, nemá v sobě již zárodků vajec, jež by nosila, říkají místy »vynošená« (také vyneslá) slepice; také slýcháme o »vyzpívaném« tenoristovi. Dokladů, že trpná příčestí na -ný (-tý) významem patří k slovesu zvratnému, je v češtině i jinak dosti (opitý, přejedený, uchozený atd.). Ani sloveso klásti není o mnišce nesprávné; slepice »nosí« vejce, protože jsou člověku k užitku (a podle slepic se tak říká i o jiných ptácích), ale hmyz vajíčka »klade«. Podobně ovocné stromy »nosí« (nebo rodí) ovoce, ale na př. dub »má« žaludy.

Z redakce odpovídá Václav Ertl.
Tiskli Neuber, Pour a spol. (dř. Th. Venta) v Praze I., Bílkova ul. č. 17.